

<https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.003>
УДК 330.47:004

Г.О. АНДРОЩУК, кандидат економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
вул. Казимира Малевича, 11, корп. 4, м. Київ, 03680, Україна
e-mail: genandro1@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0003-0781-9740>

ГЛОБАЛЬНИЙ ЛАНДШАФТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ І НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ: ЗРОСТАННЯ ВПЛИВУ

Досліджено економіко-правові проблеми інвестицій у нематеріальні активи (НМА), їхню роль і значення у глобальному ландшафті інтелектуальної власності (ІВ) та економічному зростанні. Виявлено, що НМА відіграють дедалі важливішу роль як каталізатор інновацій та зростання економіки знань. Зроблено аналіз документів «Всесвітній огляд інвестицій у нематеріальні активи», Третій Діалог Всесвітньої організації інтелектуальної власності із питань інвестицій в інтелектуальну власність: цінність нематеріальних активів, виданих Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Виявлено, що найактивніше в НМА інвестують компанії США, Франції, Німеччини та Сполученого Королівства; інвестиції в НМА становлять дедалі більшу частку ВВП як у країнах з високим рівнем доходів, так і в країнах з економікою, що розвивається; категоріями НМА з найвищими темпами зростання протягом останнього десятиліття є програмне забезпечення та дані, за якими сліднують бренди, організаційний капітал і нові фінансові продукти. Розкрито основну проблему оцінки НМА — «сліпу зону» та її наслідки, коли багато цінних НМА не відображаються в балан-

Цитування: Андрощук Г.О. Глобальний ландшафт інтелектуальної власності і нематеріальні активи: зростання впливу. *Наука та наукознавство*. 2025. № 3 (129). С. 3—23. <https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.003>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

сах унаслідок застарілих стандартів звітності. Наведено докладний економіко-статистичний і правовий аналіз стану використання НМА в Україні. Зазначено, що частка НМА у балансі промислових підприємств і загалом у економіці України знижується і, згідно зі звітністю, є меншою за 1 %. Аналіз стану справ в Україні з уведенням у господарський обіг об'єктів ІВ, проведений до війни, свідчить, що в Україні НМА (об'єкти права ІВ) практично не враховуються ані в собівартості продукції, ані в балансовій вартості підприємств. Тому питання визначення ефективності НМА на підприємствах стає дедалі актуальнішим для держави, оскільки без налагодженого їх обліку і управління немає перспективи прискореного інноваційного розвитку економіки. Особливості використання ІВ в Україні розкрито на прикладі торговельних марок виробників бутильованих мінеральних вод, а також фармацевтичних компаній. Показано вплив війни та економічної ситуації на динаміку НМА, а також особливості та проблеми правового регулювання та обліку НМА в Україні. Охарактеризовано перспективи розвитку НМА в Україні, розкрито механізми управління підсанкційними нематеріальними активами.

Ключові слова: інтелектуальна власність, нематеріальні активи, інвестиції в нематеріальні активи, оцінка нематеріальних активів, вартість нематеріальних активів, Всесвітня організація з інтелектуальної власності, географічне зазначення, торговельна марка.

Вступ. Нещодавно заступниця Генерального директора з патентів і технологій Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) Ліза Йоргенсон зазначила, що глобальна політика в галузі інтелектуальної власності (ІВ) переживає «критичний момент швидких і глибоких змін», які характеризуються більшою непередбачуваністю, ніж, можливо, будь-коли в історії¹. Л. Йоргенсон окреслила три фактори, що формують глобальний ландшафт ІВ:

1. *Зростання попиту:* в останнє десятиліття глобальна кількість заявок на реєстрацію об'єктів ІВ майже подвоїлася, збільшившись із 11 млн у 2013 р. до понад 20 млн у 2023 р. Кожної хвилини у світі подають близько 40 заявок на реєстрацію об'єктів ІВ.

2. *Сплеск вартості нематеріальних активів (НМА), зумовлений зростанням попиту на них.* Глобальні НМА оцінюються у понад 80 трлн дол. Це перевищує сукупний ВВП п'яти найбільших економік світу і в 13 разів більше за аналогічний показник 1996 р. У США НМА складають 90 % ринкової вартості S&P².

¹ McDermott E. U.S. and Global IP Policy in the Spotlight on LIVE Day Two: Plus, Judge Michel and Judge Newman Awards. March, 3 2025. URL: <https://ipwatchdog.com/2025/03/03/u-s-and-global-ip-policy-in-the-spotlight-on-live-day-two-plus-judge-michel-and-judge-newman-awards/id=186799/> (дата звернення: 20.05.2025).

² Індекс Standard & Poor's 500. До списку включено 500 найбільших публічних компаній, зареєстрованих на Нью-Йоркській фондовій біржі та Nasdaq.

3. *Цифрова трансформація*, яка формує ландшафт ІВ. Кількість винаходів, пов'язаних із генеративним штучним інтелектом (ШІ), з 2017 по 2023 р. зросла на понад 800 %. Галузі, як-то авторське право, контент, дані та програмне забезпечення, набувають усе більшого впливу з розвитком нових технологій, зокрема ШІ³.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні й прикладні засади формування, розвитку та використання інтелектуального капіталу, НМА розглянуто в багатьох роботах зарубіжних і українських учених. Зазначені проблеми вивчали М. Мелоун, Т. Стюарт, Е. Брукінг, Л. Едвінсон, Г.О. Андрощук, В.Д. Базилевич, О.Б. Бутнік-Сіверський, Ю.Л. Борко, Ю.Л. Бошицький, І.В. Бриль, С.А. Давимука, А.Г. Жарінова, А.В. Єременко, Ю.М. Капіца, П.П. Крайнев, О.П. Орлюк, П.П. Перерва, О.О. Тверезенко, П.М. Цибульов, Л.С. Шевченко та інші. Теоретичним і методичним засадам оцінки вартості ІВ у науково-технічній сфері, формування та використання НМА присвячені монографічні дослідження науковців НДІ інтелектуальної власності Національної академії правових наук України та Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України [1—5]. Однак, попри значну кількість вітчизняних і зарубіжних досліджень і публікацій з цієї тематики, питання аналізу НМА, інвестицій у НМА, оцінки їхньої ролі у глобальному ландшафті ІВ та економічному зростанні вивчені недостатньо.

Мета статті — висвітлити результати економіко-правового аналізу інвестицій у НМА, їхньої ролі і значення у глобальному ландшафті ІВ та економічному зростанні, особливостей використання НМА в Україні, тенденцій, проблем і викликів у цій сфері в умовах трансформації економіки.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо докладніше роль і значення НМА у глобальному ландшафті ІВ та економічному зростанні. Згідно з новими даними, отриманими ВОІВ, інвестиції в НМА, як-то бренди, художньо-конструкторські рішення, дані та програмне забезпечення, в останні 15 років зростали втричі швидше ніж інвестиції в матеріальні активи (виробничі потужності та обладнання)⁴.

*Всесвітній огляд інвестицій у нематеріальні активи*⁵. Це перша доповідь на цю тему, підготовлена ВОІВ у партнерстві з італійською бізнес-

³ McDermott E. U.S. and Global IP Policy... URL: <https://ipwatchdog.com/2025/03/03/u-s-and-global-ip-policy-in-the-spotlight-on-live-day-two-plus-judge-michel-and-judge-newman-awards/id=186799/> (дата звернення: 20.05.2025).

⁴ World Intangible Investment Highlights. WIPO, 2024. URL: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights-better-data-for-better-policy/en/world-intangible-investment-highlights.html> (дата звернення: 20.05.2025).

⁵ Там само.

школою *Luiss Business School (LBS)*. У ній показано, що НМА відіграють дедалі важливішу роль як каталізатор інновацій та економічного зростання глобалізованої «економіки знань». У доповіді надано річні та квартальні оцінки НМА за період 1995—2023 рр. для 31 країни: 27 країн ЄС, а також Індії, Японії, Великої Британії та США.

У доповіді зазначено, що у сучасній економіці більшу цінність мають компанії, які працюють у сфері високих технологій, фармацевтики, автомобілебудування та фінансових послуг, конкурентоспроможність і ринкова вартість яких ґрунтуються на нематеріальному, а не на «фізично відчутному» капіталі. НМА включають результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, ноу-хау, програмне забезпечення та дані, художньо-конструкторські рішення, бренди та репутацію, інституційний досвід та знання про товаропровідні ланцюги, а ще навички керівництва, тобто активи, так чи інакше пов'язані з ІВ. Вони здатні створювати величезну цінність для компаній, економічних систем, суспільства та окремих людей. Попри важкі світові кризи та зростання відсоткових ставок, сукупний обсяг інвестицій у НМА у 2023 р. сягнув 6,9 трлн дол., збільшившись у понад двічі порівняно з 2,9 трлн дол. у 1995 р. З 2008 р. темпи зростання інвестицій у НМА втричі перевищують темпи зростання інвестицій у матеріальні активи, які у 2023 р. становили 4,7 трлн дол. Станом на 2023 р. на НМА припадає понад 90 % ринкової вартості багатьох компаній у Європі і США.

На підставі аналізу доповіді можна виділити основні особливості розвитку цієї сфери.

1. У складних економічних умовах, що спостерігалися останнім часом, інвестиції в НМА продемонстрували більшу стійкість порівняно з інвестиціями в матеріальні активи, навіть коли підвищені відсоткові ставки чинили тиск на інші напрями інвестицій.

2. Інвестиції в НМА становлять дедалі більшу частку ВВП у країнах із високим рівнем доходів та з економікою, що розвивається, як-от Індія.

3. Найвищу частку НМА у ВВП мають Швеція, США та Франція. Наприклад, у США у 2023 р. інвестиції у НМА становили майже вдвічі більшу частку ВВП ніж інвестиції у матеріальні активи. У країнах, де частка інвестицій у матеріальні активи у ВВП вища ніж у НМА, розрив між цими показниками з часом скорочується.

4. Найактивніше в НМА протягом 1995—2023 рр. інвестують компанії США, Франції, Німеччини та Великої Британії, а в США у 2023 р. відзначено рекордний рівень таких інвестицій.

5. США лідирували за абсолютним рівнем інвестицій у НМА у 2023 р. із показником у шість разів вищим ніж у Франції, що посідає друге місце. Протягом 1995—2023 рр. сукупний рівень інвестицій у НМА зріс у США із 2,9 до 6,9 трлн дол., тобто у понад двічі. Натомість інвес-

тиції у матеріальні активи зросли за цей період з 2,7 до 4,66 трлн дол., або на 73 %.

6. США значно випереджають інші країни за рівнем інвестицій у НМА, за ними слідують країни ЄС-22, сукупний показник яких складає близько 60 % від показника США. Франція посідає друге місце, Німеччина, Велика Британія та Японія замикають топ-5 економік за абсолютним рівнем інвестицій у НМА у 2023 р. Серед країн ЄС-22 Франція та Німеччина мали схожі траєкторії до 2020 р., після чого рівень інвестицій у НМА у Франції різко перевищив показник Німеччини. З 2018 р. Німеччина почала випереджати Велику Британію. Іншими економіками ЄС-22 зі значним рівнем інвестицій в НМА є Італія, Нідерланди, Іспанія, Польща та Швеція. Показники Індії зіставні з показниками деяких країн із розвиненою економікою: у 2020 р. (останній доступний рік) рівень інвестицій у НМА в цій країні був близьким до Швеції.

7. Дані щодо інших країн з ринком, що формується (Бразилія, В'єтнам, Індонезія, Китай та Південна Африка), та країн з високим рівнем доходу, як-то Республіка Корея, поки відсутні, але будуть розглянуті в майбутніх виданнях Глобальної бази даних *INTAN-Invest*. З 2011 по 2020 рік (останні дані) Індія продемонструвала найшвидше зростання інвестицій у НМА, обігнавши за цим показником багато країн з високим рівнем доходу та зрівнявшись за часткою інвестицій у НМА у ВВП з Німеччиною та Японією.

8. Найшвидше зростання інвестицій протягом останнього десятиліття характерне для типів НМА, як-от програмне забезпечення та дані, за якими слідували бренди, організаційний капітал та нові фінансові продукти. З 2011 по 2021 рік інвестиції в програмне забезпечення, дані та бренди зростали втричі швидше ніж у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), а інвестиції в інші продукти ІВ (розвідка корисних копалин та художня, розважальна література) скоротилися.

Попередні дослідження автора показують, що вартісний обсяг ІВ, що стосується авторського права і суміжних прав, утричі перевищує аналогічний показник для об'єктів промислової власності. Це свідчить, що *економіка авторського права і суміжних прав стає найбільшою галуззю суспільного виробництва* [6, с. 11].

Серед інвестицій у НМА переважає організаційний капітал, частка якого у загальному обсязі цих інвестицій майже вдвічі перевищує частку інвестицій у програмне забезпечення та дані. Інвестиції в організаційний капітал складають близько 30 % загального обсягу інвестицій у НМА, що набагато перевищує аналогічний показник для НДДКР (19 %), програмного забезпечення та даних (16 %), брендів (14 %) і дизайну (10 %).

Попри важливу роль програмного забезпечення, даних і брендів у економіці, традиційні підходи до їх оцінки не дають змоги адекватно

відобразити обсяг, склад і вплив цих видів НМА. В аналізованій доповіді наведено актуальні показники інвестицій у НМА за країнами. Важко переоцінити значущість таких даних для розроблення обґрунтованої інноваційної політики та економічного прогнозування у різних країнах світу. Доповідь охоплює 26 країн, на які припадає більше половини світового ВВП, а у наступні її видання планується включити ще більше країн.

Прогалини в обліку та вимірюванні НМА (т. з. сліпа зона). Попри важливість інвестицій у НМА для стимулювання інновацій, продуктивності та економічного зростання, наше розуміння величини, складу та впливу НМА залишається обмеженим через проблеми з вимірюванням. У сфері інновацій «сліпу зону» можна розглядати як невизначеність, відсутність знань або розуміння щодо перспективних напрямів розвитку. «Нефізична» природа НМА ускладнює їх вимірювання та звітування щодо них. Інвестиції в багато видів НМА, як-то бренди або дизайн, не визнаються як такі відповідно до національних систем обліку. Внаслідок цього близько 60 % інвестицій у НМА залишаються неоціненими. Наявні оцінки НМА (особливо тих видів НМА, що не включені до національних систем обліку) не є точними внаслідок неповноти охоплення і значних часових лагів. Такі оцінки зазвичай публікують із затримкою у два-три роки, розраховують лише на щорічній основі і для обмеженої кількості країн із розвинутою економікою (наприклад, для ЄС, Японії, Великої Британії та США).

Проаналізована автором статті доповідь спрямована на своєчасну підготовку як річних, так і квартальних оцінок НМА. Крім того, вона розширює охоплення за межі країн з розвинутою економікою і включає країни з економікою, що розвивається, починаючи з Індії. Зрештою, мета доповіді полягає в тому, щоб дати можливість якомога більшій кількості країн самостійно отримувати дані завдяки використанню технологічного потенціалу.

*Третій Діалог ВОІВ із питань інвестицій в інтелектуальну власність: цінність нематеріальних активів*⁶. Як уже зазначено, глобальні НМА становлять майже 80 трлн дол., що робить фінансування ІВ вкрай важливим для доступу до капіталу і стимулює економічне зростання. Третій Діалог ВОІВ, який відбувся 13 травня 2025 р., зібрав політиків, фінансових експертів, інноваторів і науковців із понад десяти країн для обговорення шляхів зміцнення довіри до ІВ та розкриття її економічного потенціалу завдяки покращенню інформаційного забезпечення. Генеральний директор ВОІВ Дарен Тан підкреслив щораз вищу важливість

⁶ Recap of WIPO's IP Finance Dialogue 2025: The Value of Intangible Assets. WIPO. URL: <https://www.wipo.int/en/web/ip-financing/w/news/2025/recap-value-of-intangible-assets> (дата звернення: 20.05.2025).

НМА: «Нематеріальні активи надто цінні, щоб їх ігнорувати, і надто сильні, щоб залишити їх осторонь»; указав на існування «системної сліпої зони» (*systemic blind spot*) у фінансовій звітності, заявив, що «деякі з найцінніших активів у сучасних компаніях ніколи не з'являються на балансі»; високо оцінив прогрес у кредитуванні під заставу ІВ у країнах, як-то Велика Британія, Китай та Республіка Корея, наголосивши на необхідності переосмислення визначень активів, щоб розблокувати капітал для творців.

Учасники діалогу BOIV зазначили, що фінансування ІВ є привабливим завдяки його універсальності на боргових й на акціонерних ринках. Венчурні інвестори розглядають ІВ як сигнал для інновацій та конкурентної переваги, а стартапи, що володіють патентами, мають значно більше шансів залучити інвестиції. Для кредиторів активи ІВ є унікальною заставою, оскільки від них рідко відмовляються, а отже, вони мають сильний вплив на поведінку інвесторів. Однак ця цінність залежить від надійних методів оцінки, які потребують професійного судження, а не простих контрольних списків. Експерти підкреслюють важливість чітких стандартів оцінки та надійного захисту ІВ для зміцнення довіри інвесторів і широкого впровадження.

Учасники діалогу BOIV вважають, що основною проблемою оцінки НМА є бухгалтерська «сліпа зона», коли багато цінних НМА не відображаються в балансах унаслідок застарілих стандартів звітності, розроблених для індустріальної економіки. Цей розрив призводить до того, що аналітики часто ігнорують звітні дані про НМА, підміняючи їх власними оцінками. Зусилля, спрямовані на покращення розкриття інформації, зокрема вимоги Китаю щодо надання детальної інформації про ІВ у релізах ІРО, допомагають учасникам ринку краще розуміти ці активи. Професійна оцінка долає розрив між власниками ІВ і фінансовими установами. Банки зараз прагнуть покращити якість оцінки, наголошуючи на необхідності стандартизованих підходів, які можна адаптувати до окремих й до портфельних активів. Технології, зокрема цифрові платформи для оцінки на основі ШІ, набувають дедалі більшого поширення, особливо серед стартапів, хоча людський досвід не втрачає значення.

Діалог BOIV також привернув увагу до креативних індустрій, куди протягом останніх років інвестовано понад 20 млрд дол. у продажі музичних прав і каталогів. Сучасні музичні каталоги пропонують стабільні потоки доходу, а включення музичних прав до портфелів мультимедіа забезпечує переваги диверсифікації. Розширення моделей фінансування для підтримки молодих митців і культурних підприємців, яким часто бракує традиційної застави, зумовлює необхідність у політичних рішеннях щодо ринкової інфраструктури, реформах фінансового сектору та

зменшенні ризиків, а також у розвитку бізнес-навичок у спільнотах митців⁷.

ВОІВ зобов'язалась вжити конкретних заходів для розвитку фінансування ІВ у всьому світі. План дій ВОІВ зосереджений на сприянні співпраці між власниками ІВ, фінансовими установами та інвесторами за допомогою цільових ресурсів і пілотних проєктів, спрямованих на посилення експертизи в галузі оцінки, стандартизацію комунікації та перевірку фінансування під заставу ІВ. Помічник Генерального директора ВОІВ Марко Алеман підкреслив: «Якщо ми не забезпечимо нематеріальним активам те місце, на яке вони заслуговують у сучасній економіці, ми не зможемо повністю розкрити їхній потенціал»⁸.

Нематеріальні активи в Україні: аналіз використання, тенденції та виклики в умовах трансформації. НМА відіграють дедалі вагомішу роль в економіці України, відображаючи глобальну тенденцію до зростання значення інтелектуального капіталу, інновацій та цифрових технологій. Однак їх облік, оцінка та ефективне використання стикаються з низкою викликів, особливо загострених унаслідок повномасштабної війни та економічної нестабільності. В Україні сутність НМА визначена Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств»⁹, де ними визначено об'єкти інтелектуальної, в т. ч. промислової, власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому чинним законодавством, об'єктом права власності платника податку. Більш розширене тлумачення прав, визначених як НМА, дає «Порядок експертної оцінки нематеріальних активів»¹⁰, відповідно до якого вони включають об'єкти права ІВ, користування ресурсами природного середовища, економічними, організаційними та іншими вигодами, майном, а також гудвіл.

Частка НМА у балансі промислових підприємств і загалом у економіці України занижується і, згідно зі звітністю, є меншою за 1 %. Аналіз стану справ в Україні з уведенням у господарський обіг об'єктів ІВ, проведений ще до війни, свідчить, що в Україні НМА (об'єкти права ІВ)

⁷ Moving IP Finance from the Margins to the Mainstream. WIPO. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_hl_ip_ge_25/wipo_hl_ip_ge_25_disc.pdf (дата звернення: 20.05.2025).

⁸ Там само.

⁹ Про оподаткування підприємств: Закон України (чинна версія від 01.01.2013 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

¹⁰ Про затвердження порядку експертної оцінки нематеріальних активів: Наказ Фонду державного майна, України, Державного комітету з питань науки і технологій № 969/97 від 27.07.1995 (чинна версія 02.08.2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0292-95#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

практично не враховуються ані в собівартості продукції (0,5—1,5 %, що в 10—15 разів менше ніж в економічно розвинених країнах), ані в балансовій вартості підприємств. Водночас у країнах ЄС інтелектуальні активи промислових підприємств становлять 50–85 % залежно від наукоємності продукції, яку вони виробляють [2, с. 101]. За оцінками експертів, вартість незареєстрованих НМА на підприємствах України становить 210—250 млрд дол., зокрема: НАК «Нафтогаз України» — 26—33 млрд; Одеський нафтотермінал і нафтопровід «Одеса—Броди» — 1,5—2,5; нафтопереробна галузь — 8—10; космічний комплекс, включаючи Південний машинобудівний завод, КБ «Південне» — 20—25; авіаційна галузь — 3,5—5; виробництво зброї та військової техніки — 15—18; електроніка, мікро-, наноелектроніка — 18—20; телерадіо, телефонна комунікація — 30—35; біотехнології — 7—10; гідро-, тепло-, атомна енергетика — 25—30; залізничний і автомобільний транспорт — 25—30 млрд дол. [2, с. 102].

Під час приватизації не враховувалась (і досі не враховується) вартість ІВ в основних фондах підприємств. Вартість майже всіх промислових підприємств України фактично є заниженою на 50—80 %, оскільки в їхній балансовій вартості (в НМА) не врахована ІВ [2, с. 102].

Українсько-російська війна завдала серйозних ударів по українському бізнесу: за перші місяці бойових дій значна кількість підприємств припинила або скоротила діяльність, а прямі втрати МСБ склали 30—60 млрд дол.¹¹ Особливо важким було становище у сфері ІТ, де через відтік кадрів і розірвання контрактів постраждали багато компаній.

Зміщення економічних пріоритетів у бік НМА, що відбувається в економіці України в останні роки, свідчить про підвищення їхньої значущості для суб'єктів господарювання у різних сферах економіки. Провідні сучасні підприємства мають позитивну ділову репутацію, впізнаваний бренд, реалізують товари під власними торговими марками та фірмовим найменуванням, використовують новітні технологічні розробки. Залучення НМА у фінансово-господарську діяльність підприємств сприяє підвищенню їхньої капіталізації, інвестиційної привабливості, результативності та конкурентоспроможності [3, с. 5].

Отже, питання визначення ефективності НМА на підприємствах стає дедалі актуальнішим для держави, оскільки без налагодженого їх обліку і управління немає перспективи прискореного інноваційного розвитку економіки. Головним проблемами є недостатня увага до економічної сутності НМА (зокрема, реєстрації торгової марки, автор-

¹¹ Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/> (дата звернення: 20.05.2025).

ського права; патентування винаходу, корисної моделі, промислового зразка), недостатня розробленість наукової класифікації, відсутність методики обліку окремих операцій з НМА (рівень кваліфікації персоналу, перспективні та довгострокові відносини з клієнтами, прихильність покупців, ділова репутація, методи управління компанією, а також внутрішньо генерований гудвіл, що не підлягає визнанню як актив, та ін.); невирішеність питань організації носіїв інформації, поділу на балансовий і позабалансовий облік, амортизаційної політики. Не знайшли належного висвітлення питання аналізу НМА. Недосконалою залишається чинна форма звітності із НМА на підприємстві.

Сучасні тенденції та статистичні дані щодо нематеріальних активів в Україні. Офіційна статистика щодо сукупного обсягу та структури НМА усіх підприємств України за останні роки (2020—2024) є важкодоступною у вигляді готових агрегованих звітів безпосередньо через пошукові запити. Державна служба статистики України (Держстат) збирає дані про НМА у межах звіту «Наявність і рух необоротних активів, амортизація», який оновлюється щорічно. Остання доступна інформація вказує на оновлення даних станом на початок 2025 р., що потенційно охоплює періоди до 2023—2024 рр. Однак без прямого доступу до баз даних Держстату детальний кількісний аналіз за секторами економіки та роками ускладнюється. Водночас доступні дані з інших джерел, зокрема від Укрпатенту та Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (ІР офісу), свідчать про певне пожвавлення у сфері створення об'єктів ІВ, які є ключовою складовою НМА. У 2023 р. спостерігалось зростання кількості національних заявок на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, торговельні марки, географічні зазначення). Щорічно в установах НАН України підтримуються у чинності та відображаються у балансах установ майнові права на 3500—4200 винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок, сортів рослин [5, с. 218]. Це свідчить, що інноваційна активність української науки та бізнесу триває навіть в умовах війни.

До основних видів НМА, використовуваних українськими підприємствами, належать:

1. *Об'єкти права ІВ:* патенти на винаходи та корисні моделі, свідоцтва на промислові зразки, торговельні марки, компонування напівпровідникових виробів (на жаль, їхня кількість незначна: у 2025 р. вперше за понад десятиліття зареєстровано три компонування напівпровідникових виробів), авторські права (зокрема на програмне забезпечення та бази даних), сорти рослин, географічні зазначення тощо.

2. *Програмне забезпечення та бази даних* — як придбані, так і власної розробки.

3. *Права користування природними ресурсами та майном*, наприклад, право на користування надрами, земельною ділянкою (якщо вони оформлені як НМА).

Особливості використання ІВ в Україні розглянемо нижче на прикладі торговельних марок виробників бутильованих вод, а також фармацевтичних компаній.

Україна за запасами мінеральної води є одним із глобальних лідерів. Обсяг внутрішнього ринку мінеральної води в Україні оцінюється в 1 млрд дол. Фахівці вважають, що рентабельність для невеликої організації, яка функціонує на цьому ринку, становить до 30 % [7, с. 14]. Висока рентабельність, як і той факт, що цей сегмент в Україні освоєний лише наполовину, робить ринок бутильованої води особливо привабливим для інвесторів. Однак унаслідок тривалої хибної політики патентного відомства України понад 80 відомих назв мінеральних вод (у т. ч. «Нафтуся», «Трускавецька», «Моршинська», «Миргородська», «Поляна квасова» та ін.), які де-факто є географічними зазначеннями (ГЗ), у супереч чинному законодавству де-юре зареєстровано як торговельні марки (ТМ) [8, с. 54]. Зазначимо, що права власності на ці об'єкти ІВ суттєво відрізняються. ГЗ належить багатьом виробникам і нікому конкретно. Усі виробники продукту з певного регіону можуть використовувати ГЗ, якщо вони дотримуються специфікації та пройшли сертифікацію. Проте ГЗ не можна ані передавати, ані відчужувати. Адже відповідно до ст. 13 Конституції України *надра є об'єктами права власності українського народу*. Права власника здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування. На відміну від ГЗ, ТМ завжди має конкретного власника, який єдиний має право на її використання, виключне право на заборону використання іншими особами і на передачу права власності на ТМ. Зростання економічного значення цих об'єктів промислової власності, колізія норм законів спричинили негативні тенденції, значну кількість конфліктів між виробниками, прояви недобросовісної конкуренції, введення в оману споживачів, зловживання правом, численні судові спори [8, с. 55].

Розглянемо на конкретному прикладі економічні наслідки зазначених реєстрацій. *IDS Ukraine* — українська група компаній, заснована у 1996 р., найбільший національний виробник бутильованих вод. До складу холдингу входить Моршинський завод мінеральних вод «Оскар», «Миргородський завод мінеральних вод», дистрибуційна компанія «ІДС» та оператор доставки води «ІДС Аква Сервіс». Корпоративні права «Моршинської», які було арештовано та передано в управління Національного агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА), належать російському олігарху Михайлу Фрідману. Він був власником компанії *IDS Ukraine*, якій належить ТМ «Моршинська». У 2022 р. україн-

ський суд заарештував активи російського олігарха-власника української «дочки» *IDS Borjomi International*, яка володіла ТМ «Моршинська», «Миргородська» та *Borjomi*¹². Сумарна вартість корпоративних прав головної компанії одного з найбільших виробників бутильованої води та напоїв *IDS Ukraine* ПрАТ «Індустріальні дистрибуційні системи» і виробничо-логістичного комплексу ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод “Оскар”» станом на 2025 р. становить 5,8 млрд грн. У 2023 р. незалежна оцінка корпоративних прав цих підприємств групи компаній *IDS Ukraine* становила 3 млрд грн. Майже двократне збільшення оновленої оцінки вартості зумовлене в т. ч. зростанням фінансових показників групи за результатами 2024 р.: її виторг сягнув 6,8 млрд грн, сплата податків і зборів — 1,15 млрд грн. Попередня оцінка, озвучена АРМА під час конкурсу з вибору управителя для корпоративних прав підприємств *IDS Ukraine* у 2023 р., була суттєво занижена (щонайменше удвічі) і становила 1,4 млрд грн. Її проводили без залучення інформації від компанії, що вплинуло на точність розрахунків. Вона не враховує вартість сучасного виробничого обладнання, десятки тисяч одиниць торговельного обладнання, а також значну ринкову частку та капіталізацію ТМ (брендів) *IDS Ukraine*, яка володіє ТМ «Моршинська», «Миргородська», «Аляска» та «Аква Лайф»¹³. ТМ «Моршинська» є найдорожчим брендом України, його вартість становить 533 млн дол., а «Миргородської» — 88,5 млн дол. Якби ці об'єкти ІВ були зареєстровані як ГЗ, вони б не перейшли у власність російського олігарха.

4. *Ліцензії та франшизи*. Гудвил (ділова репутація) виникає при придбанні підприємств.

5. *Ноу-хау та комерційні таємниці*. Понад 80 % традиційних ліцензій — це ліцензії, за якими передається ноу-хау [2, с. 37]. Частка НМА в загальній структурі активів українських підприємств значно залежить від галузі. Традиційно вищою вона є у сферах ІТ, телекомунікацій, фармацевтики, медіа та розваг, де ІВ і технології — це основні драйвери вартості. Наукоємною та високотехнологічною галуззю промисловості в Україні є фармацевтика, а загальний обсяг ринку лікарських засобів складає понад 46 млрд грн. За версією консалтингової фірми *Torrey Capital LLC* (США), три українські фармацевтичні компанії увійшли до міжнародного рейтингу найбільших фармацевтичних компаній світу *The Pharma 1000*. Загальна вартість українських фармацевтичних ком-

¹² АРМА розірвало договір із управителем активами компанії-власника «Моршинської» через законодавство. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-arma-dohovir-upravlinnia-aktivamy-morshynska/33370228.html> (дата звернення: 20.05.2025).

¹³ Вартість активів виробника «Моршинської» за півтора роки зросла вдвічі — до 5,8 млрд грн. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1067480.html> (дата звернення: 20.05.2025).

паній «Фармак», «Артеріум» і «Дарниця» становить 1,6 млрд дол. Однак це приблизно вдвічі менше ніж вартість угорської компанії *Gedeon Richter* та у 2,5 раза — польської *Polpharma*. Компанія «Фармак», оцінена в 756 млн дол., увійшла до списку найбільших фармацевтичних виробників Східної Європи (14-та позиція з 18-ти). Компанія знаходиться на 659-й позиції в глобальному рейтингу (у 2019 р. посідала 529-те місце). Вартість бренду компанії «Фармак» оцінюється в 94,09 млн дол.¹⁴ АТ «Фармак» має 111 зареєстрованих ТМ. За останні п'ять років її інвестиції у науково-технічний комплекс, виробниче обладнання, дослідницьку діяльність сягнули 3,4 млрд грн. Корпорація «Артеріум» оцінена в 483 млн дол., знаходиться на 838-й позиції міжнародного рейтингу *The Pharma 1000*. Вона має 27 зареєстрованих ТМ. Фармацевтична компанія «Дарниця» оцінена аналітиками в 360 млн дол.¹⁵ Вона має 254 зареєстрованих ТМ. Промислові та аграрні підприємства також мають НМА (винаходи, сорти рослин, торговельні марки), але їхня питома вага в активах може бути нижчою порівняно з основними засобами.

Вплив війни та економічної ситуації на динаміку нематеріальних активів. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну справило значний вплив на НМА:

1. *Фізична втрата та пошкодження.* Активи, пов'язані з підприємствами на окупованих територіях або в зонах бойових дій, могли бути втрачені або знецінені. Це стосується як документації, що підтверджує права на НМА, так і носіїв інформації (серверів з базами даних, науково-дослідних центрів).

2. *Зміна вартості.* Вартість ТМ, пов'язаних із постраждалими регіонами або ринками, могла суттєво знизитися. Водночас деякі українські бренди продемонстрували стійкість і навіть посилили позиції завдяки патріотичному піднесенню. За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, *під час війни в Україні на 30 % зросли культурні індустрії*¹⁶, і це свідчить, що культура є ресурсом стійкості для українців.

3. *Релокація бізнесу.* Переміщення підприємств у безпечніші регіони України або за кордон вплинуло на облік та управління НМА, зокрема на доступ та використання.

¹⁴ Вартість бренду фармкомпанії «Фармак» у 2021 році оцінюється в \$94,09 млн. URL: <https://interfax.com.ua/news/pharmacy/740478.html> (дата звернення: 20.05.2025).

¹⁵ Трьох українських фармацевтичних «гігантів» оцінили в 1,6 мільярда доларів. URL: <https://epravda.com.ua/news/2020/11/02/666851/> (дата звернення: 20.05.2025).

¹⁶ Точицький М. В Україні під час війни на 30 % зросли культурні індустрії. *Укрінформ*. 17.06.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/4005415-v-ukraini-pid-cas-vijni-na-30-zrosli-kulturni-industrii-tocickij.html> (дата звернення: 20.05.2025).

4. *Правове регулювання.* Тимчасово запроваджені спеціальні норми у сфері ІВ («воєнний закон про ІВ»), згодом було скасовано для повернення до стандартних правил.

5. *Інвестиційна привабливість.* Загальне зниження інвестиційної привабливості країни впливає і на інвестиції в НМА. Однак сектор ІТ і деякі інноваційні стартапи продовжують залучати фінансування. Так, мобільний оператор «Київстар» придбав за 155,2 млн дол. 97% акцій українського сервісу *Uklon* із замовлення таксі та доставки. *Uklon* — українська ІТ-компанія, розробник однойменного онлайн-сервісу виклику авто, працює на ринку вже 15 років. Її найближчий конкурент на ринку — компанія *Bolt*. Поглинання компанії *Uklon* є частиною стратегії розширення компанії «Київстар» у сферу цифрових послуг. Компанія *Uklon* працює у 27 містах України та об'єднує на платформі понад 100 тис. водіїв-партнерів. У 2024 р. компанія забезпечила понад 100 млн поїздок і понад 3 млн доставок. Вартість придбання компанії *Uklon*, включаючи ІВ та НМА, зазвичай складає значну частину загальної вартості будь-якої компанії, особливо тих, що займаються інноваційними технологіями та послугами¹⁷.

Правове регулювання та облік нематеріальних активів в Україні. Облік НМА в Україні регулюється Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (зокрема П(С)БО 8 «Нематеріальні активи») та Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) (зокрема МСБО 38 «Нематеріальні активи»). Податковий кодекс України також містить норми щодо амортизації НМА. Нещодавно внесено зміни до НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи» відповідно до Наказу Міністерства фінансів України від 11.07.2024 № 338 «Про затвердження Змін до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи» (далі — Наказ).

Статтею 56 Бюджетного кодексу України передбачено, що бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку в порядку, встановленому Міністерством фінансів України. Планом заходів до Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 р. № 437, передбачено розроблення змін до національних положень (стандартів) у зв'язку зі змінами міжнародних стандартів. Наказом передбачено

¹⁷ Угода з *Uklon* обійшлася «Київстару» у понад 155 мільйонів доларів. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/kijivstar-kupiv-uklon-yaka-suma-ugodi-804571/> (дата звернення: 20.05.2025).

привести НП(С)БОДС122 «Нематеріальні активи» у відповідність до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку для державного сектору 31 «Нематеріальні активи» з урахуванням особливостей національного законодавства. Зокрема, запропоновано доповнити стандарт новим визначенням поняття «амортизація», дещо розширити перелік витрат, які відображаються в обліку як витрати, пов'язанні із придбанням (створенням) НМА, переглянути методологічні засади щодо оцінки та первісного визнання НМА, отриманих за операціями обміну, обліковий підхід до визначення строку корисного використання (експлуатації) та ліквідаційної вартості НМА. Наказ набув чинності з 1 січня 2025 р.¹⁸

Основні проблеми в цій сфері пов'язані з:

- *ідентифікацією та визнанням НМА*, і це особливо стосується внутрішньо створених активів, як-то ноу-хау або гудвіл;
- *оцінкою вартості НМА*, яка є складною та часто суб'єктивною в умовах відсутності активних ринків для багатьох видів НМА. Використовують дохідний, витратний та порівняльний підходи, але їх застосування може бути обмеженим;
- *визначенням строку корисного використання*, що ускладнено для деяких НМА (наприклад, торговельних марок із невизначеним терміном);
- *захистом прав ІВ*: попри прогрес, залишаються актуальними проблеми з піратством, контрафактом і недостатньо ефективним судовим захистом прав ІВ, що знижує цінність НМА;
- *недосконалістю оцінки НМА*, оскільки складність достовірної оцінки НМА обмежує їх використання як повноцінного активу, зокрема для залучення фінансування.

Проблеми оцінки НМА зумовлені глобалізаційними процесами, глибокою цифровою трансформацією економічних відносин і, як наслідок, упровадженням результатів інтелектуальної діяльності в усі сфери господарської діяльності. Сучасними реаліями України є розроблення і використання інноваційного програмного забезпечення військового призначення (ШІ, автономні системи (безпілотні літальні апарати), автоматизовані системи управління боєм, системи ситуаційної поінформованості, цифрові карти та ін.), для потреб безпеки і оборони, екології, охорони здоров'я та реабілітації військових і мирного населення, відновлення енергетичної й транспортної інфраструктури тощо. Усі ці процеси пов'язані з генерацією інтелектуальних продуктів і прав ІВ, що за економічною сутністю є НМА й не можуть бути комерціалізовані без їх оцінювання [9].

¹⁸ Внесено зміни до НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи». URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-novosti-zakonodatelstva-1-vneseny-izmeneniya-v-npsbugs-122-nematerialnye-aktivy> (дата звернення: 20.05.2025).

Низький рівень комерціалізації НМА в Україні зумовлений декількома причинами:

- *слабкий захист прав ІВ*, що не сприяє інвестиціям у створення та придбання НМА;
- *брак кваліфікованих фахівців* на тлі зростання потреби в експертах з оцінки, управління та аудиту НМА;
- *недостатня обізнаність бізнесу*, коли багато підприємств, особливо малі та середні, не приділяють належної уваги ідентифікації та управлінню власними НМА;
- *військові дії*, які призводять до руйнування, знецінення активів, втрати ринків та загальної економічної невизначеності.

Оцінка НМА під час війни — це важливий процес, який дає змогу зберегти контроль над фінансовим станом компанії та ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах нестабільності. Війна приносить численні виклики, але регулярна оцінка НМА, особливо в таких умовах, допоможе бізнесу залишатися гнучким і готовим до змін. Враховуючи особливості кожного виду активів (матеріальних і нематеріальних), стан ринку, ризики втрати або пошкодження, власники компаній зможуть ухвалювати рішення, які уможливлять зберегти та примножити їхні активи. Для успішного управління НМА під час війни важливо: постійно проводити їх інвентаризацію та оцінку; використовувати професійні послуги оцінювачів і страхування; враховувати ризики, пов'язані з активами на окупованих територіях; відстежувати тенденції ринку та враховувати економічну ситуацію. Отже, правильна оцінка НМА допоможе не лише зберегти бізнес, а й підготувати його до ефективного відновлення в післявоєнний період¹⁹.

Перспективи розвитку нематеріальних активів в Україні. Попри виклики, українська економіка має значні можливості для зростання ролі НМА завдяки низці факторів:

- *інноваційний потенціал*: Україна має потужний людський капітал, особливо в ІТ та інженерних галузях, здатний генерувати інноваційні продукти та послуги;
- *євроінтеграція*: гармонізація законодавства з нормами ЄС, зокрема у сфері ІВ, сприятиме покращенню захисту прав та створенню більш сприятливого бізнес-клімату;
- *державна підтримка*: розвиток програм підтримки інновацій, стартапів та трансферу технологій може стимулювати створення та комерціалізацію НМА.

¹⁹ Оцінка активів юридичної особи ТОВ під час війни: особливості та рекомендації для України. URL: <https://inseinin.com.ua/tpost/jfbhm82ap1-otsnka-aktivv-yuridichno-osobi-tov-pd-ch> (дата звернення: 20.05.2025).

Український національний орган інтелектуальної власності та інновацій (ІР офіс, УКРНОІВІ) надає необхідні інструменти для ідентифікації, пошуку та аналізу об'єктів ІВ. Серед його повноважень — ведення державних реєстрів у сфері ІВ та надання офіційних витягів і довідок із них в електронній або паперовій формі. Щороку в держреєстрах з'являється понад 30 тисяч нових об'єктів. Загалом у системі вже зареєстровано понад 300 тис. об'єктів ІВ. Нині в Україні діє дев'ять державних реєстрів, які містять релевантну інформацію і охоплюють об'єкти промислової власності (торговельні марки, промислові зразки, винаходи, корисні моделі) та авторське право. Пошук охоронних документів на об'єкти ІВ можна здійснити у Спеціальній інформаційній системі (СІС). Це відкритий е-сервіс, що дає змогу проводити пошук за ім'ям фізичної особи чи назвою юридичної особи, за назвою об'єкта або іншими параметрами з можливістю розширеного пошуку. СІС уможливорює пошук таких об'єктів ІВ, як-от торговельні марки; патенти на винаходи і корисні моделі; свідоцтва на промислові зразки; компонування напівпровідникових виробів; об'єкти авторського права та інше. Результати пошуку показують: назву об'єкта; правовий статус (чинний чи ні); власника (заявника); інформацію про заявки, які ще не отримали правову охорону, та інше.

Управління підсанкційними нематеріальними активами. Близько 50 % ВВП ЄС формується завдяки індустріям, оснований на ІВ. У 2024 р. глобальні інвестиції в ІВ зросли на 29 %. ЄС, як і Україна, вживає активних заходів щодо обмеження прав ІВ, які належать підсанкційним суб'єктам із Росії. У червні 2024 р. Рада ЄС ухвалила 14-й пакет економічних та індивідуальних обмежувальних заходів проти РФ у зв'язку з війною проти України. Це накладає обмеження на прийом заявок на реєстрацію в ЄС ІВ від російських громадян, фізичних осіб — резидентів РФ і юридичних осіб. Відповідні рішення реалізують й відомства ІВ країн-членів ЄС.

УКРНОІВІ, як національний орган ІВ, забезпечує реалізацію санкційної політики в межах Закону України «Про санкції»²⁰, підзаконних нормативно-правових актів і відповідних рішень РНБО України, введених у дію указами Президента України. Протягом 2024 р. проведено перевірку 142 заявок на реєстрацію об'єктів права ІВ та 551 охоронний документ для 261 осіб (115 юридичних та 146 фізичних), стосовно яких виникла підозра про перебування під санкціями. Внаслідок ідентифікаційних заходів застосовано санкції щодо 69 осіб, які є заявниками / винахідниками / власниками об'єктів права ІВ, що дало змогу блокувати

²⁰ Про санкції: Закон України № 1644-VII від 14.08.2014 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/356462___494571 (дата звернення: 20.05.2025).

їхні активи у вигляді 188 об'єктів права ІВ. На виконання рішень суду здійснено блокування авторських прав на твори, які належали підсанкційним особам. Це, зокрема, майнові права на музику та слова до дев'яти музичних творів Таїсії Повалій.

Нині Україна стикається з новим викликом — управлінням НМА, переданими в межах санкційних механізмів. Уже є приклади, коли ТМ, що мають значну комерційну цінність, передано в управління державі²¹. Проте чинне законодавство не дає чітких алгоритмів щодо поводження з такими активами. Це питання потребує системного підходу і може стати підґрунтям для формування нової міжнародної практики ефективного управління заблокованою ІВ.

Керівник УКРНОІВІ О. Орлюк зазначила, що Україна може стати першою країною, яка розробить механізм управління підсанкційною ІВ, адже подібних моделей в інших країнах немає. Говорячи про НМА, слід виходити з розуміння їх природи та особливостей в контексті управління конфіскованим майном, зокрема враховувати наявність захищених патентами технологій у виробництві продукції на виробничій базі, переданій в управління, наявність ТМ у складі арештованих активів, їхню чинність, вартість, власників, репутацію бренду, географічні зазначення²². Це зумовлює необхідність перегляду законодавства у сфері ІВ, а також внесення відповідних змін до Законів України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», «Про заставу», «Про страхування», до Кодексу України з процедур банкрутства.

Висновки. У 2023 р. інвестиції в НМА становили понад 16 % ВВП у країнах з високою інтенсивністю використання НМА. Серед усіх великих економік у період 2013—2023 рр. інвестиції у НМА зростали швидше ніж у матеріальні активи. Інвестиції у НМА є потенційно стійкішими і менш чутливими до економічних потрясінь, які порушують фізичний попит та пропозицію, ніж інвестиції у матеріальні активи. Водночас, попри ключову роль у стимулюванні інновацій та конкурентоспроможності, наше розуміння величини, впливу та структури НМА залишається обмеженим. Тому точне вимірювання інвестицій у НМА має важливе значення для розуміння масштабів і рушійних сил економічного зростання та збільшення продуктивності, формування інноваційної політики.

²¹ Орлюк О. Україна може стати першою країною, яка розробить механізм управління санкційними ІР активами. URL: <https://nipo.gov.ua/biznes-vs-sanktsii-konferencia/> (дата звернення: 27.06.2025).

²² Olena Orliuk at the IV EU–Eastern Partnership Legal Forum: We Need Mechanisms to Manage Russian Federation's Confiscated Intangible Assets. Olena Orliuk at the EU–Eastern Partnership Legal Forum. URL: <https://nipo.gov.ua/en/iv-eu-eastern-partnership-legal-forum> (дата звернення: 20.05.2025).

Неадекватна оцінка інвестицій у НМА може мати низку негативних наслідків: недооцінка, нераціональне використання ресурсів, зниження конкурентоспроможності (зокрема недостатнє фінансування установами та недостатнє інвестування з боку інвесторів), що призводить до втрати робочих місць, падіння показників ефективності компаній та погіршення процесу ухвалення рішень директивними органами. НМА є важливим ресурсом для розвитку української економіки, особливо в контексті переходу до інноваційної та цифрової моделі.

Ефективне управління НМА, вдосконалення їх оцінки, посилення захисту прав ІВ та державна підтримка інновацій є ключовими факторами для реалізації потенціалу НМА, але лише за умови перегляду чинного законодавства у сфері ІВ і внесення змін до низки законів України. Подолання викликів, спричинених війною та структурними проблемами, потребуватиме комплексних зусиль з боку держави, бізнесу та науково-освітньої спільноти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Орлюк О.П., Бутнік-Сіверський О.Б., Андрощук Г.О., Федченко Л.Ю. та ін. Теоретичні та методичні засади оцінки вартості інтелектуальної власності. Київ: НДІ ІВ НАПрНУ, Лазурит-Поліграф, 2010. 475 с.
2. Андрощук Г.О., Давимука С.А. Інтелектуальна власність у науково-технічній сфері: методи та принципи вартісної оцінки. Київ: Парламентське вид-во, 2014. 304 с.
3. Бриль І.В. Формування та використання нематеріальних активів підприємств для підвищення їх капіталізації (наук. доповідь). НАН України, Ін-т економіки промисловості. Київ, 2015. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/zasidannya_vr/2015/20150409_zvr_Bryl.pdf (дата звернення: 27.06.2025).
4. Бутнік-Сіверський О.Б. Методологія оцінки вартості майнових прав інтелектуальної власності та практичні аспекти її застосування. Київ: Інтерсервіс, 2020. 344 с.
5. Капіца Ю.М., Косско Т.Г., Махновський Д.С., Хоменко І.І., Аралова Н.І., Туров М.П. Винахідницька діяльність у наукових установах / За ред. Ю.М. Капіци. Київ: Логос, 2021. 455 с.
6. Андрощук Г. Економічна значимість авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 1. С. 8—28.
7. Файвішенко Д.С. Ринок мінеральної води: потенціал, конкуренція, управління брендом. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 436 с. <http://doi.org/10.31617/m.knute.2020-28>
8. Андрощук Г., Афян А. Угода про асоціацію з ЄС: наслідки для інституту географічних зазначень в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 6. С. 48—59.
9. Umantsiv H., Shushakova I., Miniailo O., Shcherbakova T., Khrustalova V. Valuation of intangible assets in the context of economic instability in Ukraine. *Finance*

cial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2023. No. 3 (50). P. 102—115. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4063>

REFERENCES

1. Orliuk, O.P., Butnik-Siverskyi, O.B., Androshchuk, H.O., & Fedchenko, L.Iu., et al. (2010). *Theoretical and methodological foundations for the intellectual property valuation*. Kyiv: Research Institute for Intellectual Property of the National Academy of Law of Ukraine, Lazurit-Poligraph [in Ukrainian].
2. Androshchuk, H.O., & Davymuka, S.A. (2014). *Intellectual property in the science and technology sector: methods and principles of valuation*. Kyiv: Parliamentary Publishing [in Ukrainian].
3. Bryl, I.V. (2015). *Formation and use of companies' intangible assets, to increase their capitalization (scientific report)*. National Academy of Sciences, Institute of Industrial Economics. Kyiv. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/zasidannya_vr/2015/20150409_zvr_Bryl.pdf (last accessed: 27.06.2025) [in Ukrainian].
4. Butnic-Siverskyi, O.B. (2020). *A methodology for the valuation of intellectual property rights and practical aspects of its applications*. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].
5. Kapitsa, Yu.M., Kossko, T.H., Makhnovskyi, D.S., Khomenko, I.I., Aralova, N.I., & Turov, M.P. (2021). *The invention activities in research institutions*. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
6. Androshchuk, H. (2008). The economic significance of copyright. *Theory and Practice of Intellectual Property*, 1, 8—28 [in Ukrainian].
7. Faivishenko, D.S. (2020). *The market of mineral water: potentials, competition, brand management*. Kyiv National University of Trade and Economics. <http://doi.org/10.31617/m.knute.2020-28> [in Ukrainian].
8. Androshchuk, H., & Afyan, A. (2014). Association Agreement with the EU: implications for the institute of geographical indications in Ukraine. *Theory and Practice of Intellectual Property*, 6, 48—59 [in Ukrainian].
9. Umantsiv, H., Shushakova, I., Miniailo, O., Shcherbakova, T., & Khrustalova, V. (2023). Valuation of intangible assets in the context of economic instability in Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3 (50), 102—115. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4063>

Одержано / Received 11.06.2025

Прорецензовано / Revised 02.07.2025

Підписано до друку / Accepted 10.07.2025

Androshchuk H.O., PhD (Economics), associate professor, chief researcher
Research Institute of Intellectual Property
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kazymir Malevych str., 11, building 4, Kyiv, 03680, Ukraine
e-mail: genandro1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0781-9740>

THE GLOBAL LANDSCAPE OF INTELLECTUAL PROPERTY AND INTANGIBLE ASSETS: THE GROWING IMPACT

The economic and legal issues of investment in intangible assets (IAs), their role and significance in the global intellectual property (IP) landscape and economic growth are investigated. It is found that IAs play an increasingly important role as a catalyst for innovation and the growth of the knowledge economy. The analysis of the documents “Global Overview of Investment in Intangible Assets”, the Third World Intellectual Property Organization Dialogue on Investment in Intellectual Property: The Value of Intangible Assets, published by the World Intellectual Property Organization, is carried out. It is found that companies from the USA, France, Germany and the United Kingdom are the most active in investing in IAs; investment in IAs accounts for an increasing share of GDP in both high-income and emerging economies. The IAs categories with the highest growth rates over the past decade are software and data, followed by brands, organizational capital and new financial products. The main problem of IAs assessment is revealed — the “blind zone” and its consequences, when many valuable IAs are not reflected in the balance sheets due to outdated reporting standards. A detailed economic, statistical and legal analysis of the IAs use in Ukraine is presented. It is noted that the share of IAs in the balance sheets of industrial enterprises and in the economy of Ukraine as a whole is underestimated and reported as less than 1 %. An analysis of the state of affairs in Ukraine with the introduction of IP objects into economic circulation, conducted before the war, shows that in Ukraine IAs (objects of IP law) are practically not taken into account either in the cost of production or in the balance sheet value of enterprises. Therefore, the issue of determining the IAs effectiveness at enterprises is becoming increasingly relevant for the state, since without their well-established accounting and management there is no prospect of accelerated innovative development of the economy. The features of the use of IP in Ukraine are revealed using the examples of trademarks of bottled mineral water manufacturers, as well as pharmaceutical companies. The impact of the war and the economic situation on the IAs dynamics is shown, as well as the features and problems of legal regulation and accounting of IAs in Ukraine. The prospects for IAs development in Ukraine are characterized, and the mechanisms for managing sanctioned IAs are highlighted.

Keywords: *intellectual property, intangible assets, investment in intangible assets, valuation of intangible assets, value of intangible assets, World Intellectual Property Organization, geographical indication, trademark.*